

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN Studies

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 6 Sayı/ISSUE 12 Yıl/YEAR: 2023 Alındı/RECEIVED: 19-10-2023 – Kabul/ACCEPTED: 29-11-2023

Doğu Roma İmparatorluğu'nda Hipodrom Kültürü

Hippodrome Culture in the Eastern Roman Empire

Mert KOZAN¹

Abstract

The construction of the hippodrome was initiated by the Roman Emperor Septimius Severus in the early third century AD, imitating the Roman circi and Greek stadiums. These institutions - stadiums, circi and hippodromes - were of great importance to the ancient Romans and Greeks. They were both for athletics and entertainment. But these institutions, where large crowds gathered, were often also the scene of other kinds of social and political activity. In preparation for the ceremonies, Emperor Constantine commissioned a series of monumental buildings, including an imperial palace linked to a hippodrome. This hippodrome was at the

Öz

Hipodromun inşası milattan sonra III. yüzyılın başlarında Roma İmparatoru Septimius Severus tarafından Roma sirk ve Yunan stadyumları taklit edilerek başlamıştır. Bu kurumlar, yani stadyumlar, sirk ve hipodromlar antik Romalılar ve Yunanlılar için büyük önem taşıyordu. Bunlar hem atletizm hem de eğlence amaçlıydı. Ancak büyük kalabalıkların toplandığı bu kurumlar, çoğu zaman başka türden sosyal ve siyasi faaliyetlere de sahne olmuştur. İmparator Constantinus törenlerde kullanılmak üzere bir hipodromla bağlantılı bir imparatorluk sarayı da dahil bir dizi anıtsal bina yaptırdı. Bu hipodrom törenlerin merkezinde yer alarak yeni başkentin önemini de ifade ediyordu.

¹ Mert KOZAN, Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi, , E-mail: mkozan@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0176- 0776.

center of the ceremonies, signaling its importance for the new capital. In fact, the Hippodrome of Constantinople would be at the center of the city's political and social life for almost 900 years, and even after its destruction, its arena became the city's main square. Although much of it was destroyed centuries ago, important traces of it can still be seen today, including the magnificent Egyptian obelisk.

Keywords: Eastern Roman Empire, Hippodrome, Political Relations, Emperor Constantinus, Arena.

Aslında, Constantinopolis Hipodromu neredeyse 900 yıl boyunca şehrin siyasi ve sosyal hayatının merkezinde yer almıştır. Yıkıldıktan sonra bile arenası şehrin ana meydanı haline geldi. Büyük bir kısmı yüzyıllar önce yok olmuş olsa da muhteşem Mısır dikilitaşı da dahil olmak üzere önemli izleri bugün hâlâ görülebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Roma İmparatorluğu, Hipodrom, Siyasi İlişkiler, İmparator Constantinus, Arena.

Giriş

Constantinopolis Hipodromu'nun tarihi çok net değildir. Esasen Bizantion olarak bilinen şehir, bir yüzyıl önceki bir iç savaşta yanlış tarafı desteklediğinde ciddi hasar görmüştü. Savaşın galibi Septimius Severus, şehrin surlarını ve kamu binalarını yıktırması ve kentin şehir statüsünü elinden almıştır. Güya daha sonra şehri restore etmeye karar vermiş, hatta Constantinus'un daha sonra genişleteceği ve bir asırdan fazla bir süre sonra tamamlayacağı bir hipodromun inşaatını başlatmıştır. Ancak bu sadece Constantinopolis'in Romalılığını desteklemek için anlatılan bir hikâye olabilir.

Kökeni ne olursa olsun, Constantinus'un Hipodromu Grek kentinin İmparatorluk Yeni Roma'sına dönüşmesinde merkezi bir rol oynamıştır. Eski Roma'daki Circus Maximus'u doğrudan taklit ederek tasarlanmış ve dekore edilmiştir. Doğrudan imparatorluk sarayına açılan bir imparatorluk locasına sahiptir. Circus Maximus'ta olduğu gibi burada da spina üzerinde zafer anıtları vardı. Görünüşe göre Constantinus, Circus Maximus'a ikinci bir Mısır dikilitaşı dikmeyi planlarken, Constantinopolis Hipodromu'na da iki dikilitaş dikmeyi planlıyordu. Ayrıntılar biraz belirsiz olsa da her ikisinde de sonunda iki dikilitaş olacaktı, ancak Constantinopolis'teki bir tanesi yerinde kagir olarak inşa edilmiş ve bronz plakalarla kaplanmıştı. Bu dikilitaşların her ikisi de halen İstanbul'da bulunmaktadır.

Roma İmparatorluğu'nun diğer bölgelerinden birçok heykel ve anıt getirilmiştir. Bu anıtlardan üçü halen yerinde bulunmaktadır: Mısır Dikilitaşı, Yığma Dikilitaş ve Yılanlı Sütun. En etkileyici olanı, aslen yaklaşık 3500 yıl önce Thutmose III tarafından inşa edilen Mısır dikilitaşıdır.

Yığma Dikilitaş başlangıçta bronz plakalarla kaplıydı. Ayrıca yaklaşık 2500 yıl önce Perslere karşı Yunan zaferini kutlamak için inşa edilen bronz Yılanlı Sütun da bulunmaktadır. Yılan başları yüzyıllar önce düştüğü için bugün sadece sütun kalmıştır. Constantinus veya halefleri tarafından, Circus Maximus'ta olduğu gibi hipodroma iki dikilitaş kazandırmak amacıyla inşa edilmiş olabilir. Buna ek olarak, Venedik'teki Triumphal Quadriga, yani dört bronz at da Hipodrom'dan gelmiş gibi görünmektedir.

Circus Maximus'tan² daha küçük olduğu açık olsa da Constantinopolis Hipodromu'nun tam boyutu ve kapasitesi belirsizdir. Sınırlı arkeolojik kanıtlar nedeniyle, büyüklüğü hakkında sadece kaba tahminlerimiz bulunmaktadır. Örneğin, tahminlere göre kapasitesi 30.000 ile 100.000 arasında değişmektedir. Uzunluğu muhtemelen 400 ila 450 metre arasındaydı. Güney ucunda, Sphendone³ olarak bilinen ve arazinin denize doğru eğimli olduğu yerde inşa edilmiş bir dizi devasa tonoz vardı. Daha sonra bu tonozlar kapatılmış ve su depolamak için sarnıç olarak kullanılmıştır. Bugün hipodromdan geriye kalan en önemli kalıntı budur ve bize bir zamanlar ne kadar büyük olduğu hakkında bir fikir vermektedir.

330 yılının 11 Mayıs günü Constantinus, Yeni Roma'yı kutsamak ve açılışını yapmak için resmi törenler düzenledi. Bu törenler sırasında Constantinus'un yaldızlı ahşap bir heykeli bir araba üzerinde Constantinopolis'in ana caddesi olan Mese'de dolaştırıldı. Constantinus'un benzer bir heykelinin bulunduğu Constantinus Sütunu'nun yanından geçerek Hipodrom'da son bulurdu. Bu tören alayı her yıl adanma yıldönümünde tekrarlanır ve Hipodrom'da bir dizi savaş arabası yarışı düzenlenirdi.

Constantinopolis'in gücünün doruklarında, yıl boyunca törenler ve bayramlarla bağlantılı olarak araba yarışları düzenlenirdi ve bu da onu kentteki kamusal yaşamın merkezi haline getirmiştir. Oyunlar için bir arena olmak işlevinin yanı sıra, imparatorların bildirimleri ve askeri zaferlerin kutlanması için de bir ortam olarak hizmet vermiş ve bu nedenle genellikle kentteki kamusal yaşamın odak noktası olmuştur.

Savaş arabası yarışlarının popüler olduğu ilk yıllarda, tek bir günde çok sayıda yarış düzenlenebiliyordu. Sabah başlayıp öğleden sonra devam eden Hipodrom'daki bir gün, müzik, dans, çeşitli dramatik gösteriler, akrobatlar ve vahşi hayvan dövüşleri de dahil olmak üzere çeşitli atraksiyonlar ve gösterilerle dolu uzun bir gün olabilirdi. Ayrıca yakındaki tavernalarda yiyip içmek, dükkânlarla dolu sütunlu caddelerde dolaşmak ya da Zeuxippus⁴ hamamlarında birkaç saat geçirmek de mümkündü. Constantinopolis Geç Antik Çağ'ın en önemli hipodromuna sahipken, hipodromlar Selanik, Antakya ve İskenderiye gibi diğer büyük şehirlerde de popüler mekanlardı.

² Canciani, Marco, et al. "A method for virtual anastylosis: the case of the Arch of Titus at the Circus Maximus in Rome." *ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences* 2 (2013): 61-66.; Hein, Olaf, and Rolf Mader. "Die Geschichte der beiden Obeliskten im Circus Maximus in Rom als Beispiel philologischer Fehlinterpretation." *Archiv für Kulturgeschichte* 88.2 (2006): 433-438.

³ Bassett, Sarah Guberti. "The antiquities in the Hippodrome of Constantinople." *Dumbarton Oaks Papers* 45 (1991): 87-96.

⁴ Whitby, Mary. "Christodorus of Coptus on the Statues in the Baths of Zeuxippus at Constantinople. Text and Context." *Nonnus of Panopolis in Context II: Poetry, Religion, and Society*. Brill, 2017. 271-288.

Gladyatör Oyunları ve Olimpiyatlar da dahil olmak üzere diğer eğlence biçimlerinin önemin ve popüleritesinde bir düşüş buna eşlik etmiş ve sonunda ortadan kalkmıştır.

Hipodrom Siyaseti:

Doğu Roma İmparatorluğu'nun maviler ve yeşiller partileri, bilindiği gibi, sadece spor değil aynı zamanda siyasi organizasyon idiler⁵. Elbette bunlar hipodromun eski partilerine katılmış olup onların rengini ve onların adlarını taşıyorlardı; çünkü İstanbul hipodromu, Roma'daki forum ve Atina'daki agora gibi halkın tutumunu asıl açıkladığı, belirttiği yer idi⁶. Bu grupların liderleri bizzat imparator tarafından tayin edilirdi⁷. Pek çok toplumsal fonksiyonlarının yanı sıra aynı zamanda, şehirde milis kuvvetler olarak hizmet vermek; surların onarımında yer almak gibi pek çok görevleri de bulunmaktaydı. Bury'e göre bunların çekirdeğini de işte bu milis kuvvetlerini teşkil eden ahali oluştururdu⁸. Her iki partide de mevcut olan çekirdek etrafında, bunlardan birisine taraftar olmak, bu parti için çalışmak ve diğerlerine karşı çarpışmak suretiyle şehir ahalisinin daha geniş kitleleri toplanmıştı. Böylece maviler ve yeşiller, ahalinin siyasi görüşlerinin taşıyıcısı ve temsilcisi sıfatıyla imparatorluğun bütün büyük kentlerinde çok önemli rol oynamaktaydılar⁹. Genel kanının aksine maviler aristokrat kesimi, yeşiller ise daha aşağı halk tabakalarını temsil etmemekteydiler. Bu gruplar belirttiğimiz gibi çok geniş kitlelere yayıldıkları için böyle basit bir ayırım yapılmasını bilimsel açıdan doğru bir yaklaşım olarak değerlendirmiyoruz¹⁰. Fakat genel olarak idareci kitle görünüşe göre maviler bilhassa Grek-Roma aristokrasisinden, büyük arazi sahiplerinden; yeşiller ise ticaret ve zanaat erbabı ile imparatorluğun doğu eyaletlerinden menşeli, saray ve mali idare hizmetinde yükselmiş unsurların temsilcilerinden oluşmaktaydılar¹¹. İşte bu nedendendir ki yeşiller monofizim inancının sıkı savunucuları iken maviler, Ortodoks inancını ağırlıklı olarak benimsemekteydiler. V. yüzyılın ortalarından itibaren mavilerin ve yeşillerin mücadeleleri Doğu Roma İmparatorluğu'na damga vuran başlıca unsurlardandır¹². Merkezi iktidar, bu grupları birer kudret faktörü olarak hesaba katmak ve bunlardan birisini, şöyle veya böyle, desteklemek durumunda idi; öyle ki, normal olarak partilerden birisi hükümeti desteklerken, diğeri hükümet aleyhinde yer alırdı. Bazen her iki parti, merkezi iktidarın mutlaklığına karşı kendi hürriyetlerini savunmak üzere imparatorluk hükümeti aleyhinde birleşirlerdi; çünkü dem organizasyonlarında antik şehirlerin hürriyet geleneği yaşamaya devam ediyordu¹³.

⁵ Alan Cameron, *Circus Factions: Blues and Greens at Rome and Byzantium*, Clarendon Press, Oxford, 1976

⁶ Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğu tarihi*. Çev: Tefik Bıyıklıoğlu Vakıf Gazete-Matbaa-Kütüphane İstanbul 1937

⁷ George Ostrogorsky; *Bizans Devleti Tarihi*, Çev: Fikret İşıltan · Türk Tarih Kurumu; Doğu Roma İmparatorluğu Tarihi; Ankara, 2006

⁸ J.B Bury, *The Decline and Fall of the Roman Empire (Vol. 2)* - Published Jan. 2004. Paperback

⁹ A.g.e

¹⁰ Giatsis, Sotiris G. "The organization of chariot-racing in the great hippodrome of byzantine constantinople." *The International Journal of the History of Sport* 17.1 (2000): 36-68.

¹¹ Alan Cameron, a.g.e

¹² A.g.e

¹³ A.g.e

Doğu Roma İmparatorluğu'nda Hipodrom:

Hipodrom, Doğu Roma İmparatorluğu'nda genel yaşantının merkezidir. Halk orada kaderinin hakimini –imparator, despot, otokrat, basileus- seyreder; uzaktan ona tanrısal bir nefesin hareket halindeki tasviri gibi tapar; fakat bazen de, boşalan bir kızgınlık patlayışı içinde ona karşı ayaklanır ve bu, mesela bir Andronikos Kommenos'a pist üzerinde uygulanan korkunç ve ayrıntılı işkence halini alabilirdi¹⁴.

Bütün Doğu Roma İmparatorluğu tarihçileri bir nokta üzerinde birleşirler: Agora'dan ve Forum'dan çok, Sirk'in duvarlarının içi halk ihtiraslarının kabardığı potadır. Hipodromun durumuna göredir ki, Constantinus imparatorluk sarayına yön verdi ve Iustinianus, Hagia Sofia'yı inşa etti, diye yazıyor Alfred Rimbaud. Dikbaşlı Ortodoks Kilisesi bile şehrin hafifçe güney doğuya yayılmasına rıza gösterdi. Bu itibarla Sirk, Kutsal Saray'a, Kilise'ye, şehre kanunu empoze ettiriyordu. Her şey ona baş eğmeye mecburdu. İki muazzam dikili taş sayesinde bugün bile belli olabilen Hipodrom'un eksenini, bütün Doğu Roma İmparatorluğu dünyasının çekimine tutulduğu eksendi¹⁵.

Doğu Roma İmparatorluğu tarihini masal halinde bilen herhangi bir kimse için, orası yeşillerle maviler arasındaki rekabetleri ve kanlı savaşları canlandırır. Bu, gerçeği oldukça uzaktan anlatan veya hiç olmazsa kısmen ifade eden göz alıcı bir görüşten başka bir şey değildir. Taraftarları harekete geçiren ve çoğunlukla birbirinin karşısına diken şiddet ve coşkunluk cazibesi inkâr edilmez; fakat bu, kökeni Doğu Roma İmparatorluğu olan bir kuruluş değildir. Sayısı dört olan hizipler, imparatorlar devrinde Roma'da da mevcuttu. Renklerinin doğa unsurlarını temsil ettiği tahmin edilmektedir. Başka bir tahmin ise şehrin idari bölüntüleri ile bu renklerin alakalı olduğu yönündeydi. Bu tahmini destekleyen herkes tarafından bilinen bir unsur ise Siena'daki at yarışlarında, mahallelerin her birinin ayrı bir sembolünü bayraklarında taşımalarıydı. Bu semboller hayvan figürleri idi.

İmparatorluk hayat tarzını oluşturan her şey gibi, Roma'dan Boğaziçi kıyılarına taşınan hiziplerin, burada önemlerinin arttığı ve çılgınlıklarının azıttığı görülür. Alfred Rimbaud bunun anlamını biraz fazla küçümser. Bunda sportif rekabetler, eğer politik, ekonomik veya dini muhalefetlerde kendilerine kuvvet verici tesir sahaları bulmasa da halk kitlelerini yahut boğazlaşmalarını kışkırtabilir mi? Yeşil ve mavilerin, ki sosyal eğilimi, yani sağ ve solu temsil edip etmediklerinin bilinmesi gerekir ve bu henüz tespit edilmemiştir. Elimide, bu düşünceyi teyit edebilecek hiçbir şey yoktur ve şüphesiz ki bu, ihtimale dayanan bir düşünce olmaktan ileriye gitmez; fakat kabul edilmek gerekir ki bu düşünce, gerçeğin ifadesi olabilir ve tek kandırıcı olanı da budur. Özellikle bir hizbin, yarışlarda rakibinin renklerini tuttuğu için imparatora karşı duyduğu hınç bununla izah edilebilir. Zira seyirciler, hangi taraftan olduklarını gösterir bir eşarp taşırlardı ve imparator da bu adete uyardı¹⁶.

¹⁴ Auguste Bailly, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. çev: Haluk Şaman Nokta Kitap, Ocak 2006, İstanbul.

¹⁵ Cameron, Averil. "Images of authority: elites and icons in late sixth-century Byzantium." *Past & Present* 84 (1979): 3-35.

¹⁶ A.g.e,108

Dört hizip (beyazlar, maviler, kırmızılar, yeşiller), bizim politika gruplarımızın kabul ettiği usullere benzer bir şekilde teşkilatlanmıştı. Listelerde tespit edilmiş faal üyeleri, militanları vardı; bunlar bir çeşit kulüp teşkil ederler, aidat öderler, başkanlık divanları seçerler ve bir spor teşkilatını finanse ederlerdi. Yarış atlarının yetiştirilmesi, araba sürücülerinin bulunması, değişik eğlencelerin seçilmesi ve benzerleri gibi... Araba sürücülerini, dansörleri, sihirbazları, ayı oynatıcıları ücret aldıkları ve geçimlerini sayelerinde sağladıkları bu kulüplere gönülden bağlıydılar. Nihayet meraklı taraftarlar ki bunlara Aficionados¹⁷ denirdi, parti defterlerine kayıtlı olmamakla beraber onun renklerini taşıyan ve savunan bütün halk topluluğu gelirdi. Aynı gruplar, imparatorluğun bütün büyük şehirlerinde bulunurdu. Hepsinin kendi hipodromları, kendi mavi partileri ve yeşil partileri vardı.

Asıl dikkate değer olan şey ise, bu ayrı kentlerdeki aynı renkleri tutan taraftarlar arasında görülen dayanışmadır¹⁸. Bu son derece çarpıcı bir örnekle daha rahat anlaşılabilir. Constantinopolis'teki maviler, Thapsus'ta oranın mavilerine kötü muamele yapan İsaualı bir kontu öldürmüşlerdi¹⁹. İşte sırf şu örnekten bile yola çıkacak olursak aslına bakıldığında bu hiziplerin bir spor kulübünden daha fazlası olduğunu anlamak mümkün olacaktır. Hiziplerin açık bir şekilde siyasi ve sosyal eğilimleri temsil ettiğini söylememek, bunu kabul etmemek pek de mümkün değildir.

Parlak, gürültülü, heyecanlı bir manzara sunan yarışlar, güneş altında parlayan kum pistin üzerinde yapılırdı. Atların dörtlüleşme koşuşu, sürücülerin coşkunluğu, kalabalığın haykırıları ihtirasları ayağa kaldıran, başıboş hale getiren sert bir kırbaç darbesiydi. Bu darbenin etkisi altında ihtiraslar, kızdırılarak eritilmiş bir maden gibi, bu çukurun içine akar ve sıçrayarak koşan arabaları ağırlığı ile doldururdu. Kararsızlık, heyecan, umut duygularının böyle bir son halde yarışından sonra artık ruhlar, ne zaferin sevincine ne de yenilginin öfkesine karşı koyamazdı, gönüller tatmin edilmiş olmak için ölümler isterdi. Böylece kaç defa yarışların bir arbede ile sona erdiği görüldü. Kalabalığın yarısı mağlup olmanın verdiği kızgınlıkla, karşı basamaklarda zaferlerini kutlayan rakip hizip mensupları hücum için piste saldırırdı. O zaman, imparatorluğun muhafız kuvveti araya girer ve birbirlerini boğazlayan kavgacılara rastgele vururdu. Rimbaud'un bu konuda son derece doğru bir tespitte bulunmuştu. Doğu Roma İmparatorluğu'nun hiçbir zaman gladyatör dövüşlerine ihtiyacı olmamıştı²⁰. Elinde üç başlı mızrağı ile ağından başka hiçbir şeyi olmayan bir esirin, ücretle tutulmuş bir dövüşçü ile mücadelesi ahalinin böyle bir boğuşması ile ölçülmeye nasıl cüret edebilirdi. O boğuşmalar ki, Iustinianus devrinde, o zamanın vaka yazarlarına göre, pist üzerinde, kırk bin ceset bırakmıştı²¹.

Constantinopolis Hipodromunun mimari özellikleri:

Hipodrom 330 yılında Büyük Constantinus döneminde inşa edilmiştir. Bu hipodromun yerinde daha öncesinde İmparator Septimus Severus'un 203 yılında yaptırdığı at yarışları meydanı

¹⁷ Albu, Emily. "Bohemond and the Rooster: Byzantines, Normans, and the Artful Ruse." *Anna Komnene and Her Times*. Routledge, 2014. 157-168.

¹⁸ A.g.e,108

¹⁹ A.g.e,287

²⁰ A.g.e

²¹ George Ostrogorsky, a.g.e

vardı. Ancak bu gerçek anlamda bir hipodrom değildi. Büyük Constantinus'un yaptırdığı hipodrom için Roma'daki Circus Maximus örnek alınmıştır. Ölçüleri; 80*400 metredir. Her iki yanına 30-40 adet oturma kademesi yer almaktaydı. İnşaatından altmış yıl sonra hipodrom ortasına Mısır'dan getirilen obelisk dikilmiştir. Bu obelisk III. Tutmosis'e ait olup, M.Ö XV. Yüzyılda Mısır'da Karnak Tapınağı için yaptırılmıştır²². Yüksekliği 20 metredir. Üzerinde hiyeroglif yazılar vardır. Obelisk'in kaidesi üzerindeki kabartmalarda, imparator elinde çelenk ile zafer kazanını taçlandırır halde, onun solunda imparator ve çevresindekiler barbarların biati, imparator yarışmalarda tasvirleri ile betimlenmiştir²³.

İmparator eğer şehirdeyse veya başka büyük şehirlerdeyse hipodromdaki sirk gösterilerine ve araba yarışlarına başkanlık etmek imparatorun göreviydi. Kökeni pagan olmasına karşın bu tür eğlenceler Doğu Roma İmparatorluğu tarihinin büyük bir bölümünde, yalnızca kentin kurulmasının onuruna 11 Mayıs'ta özel kutlamaların yer aldığı Constantinopolis'te değil, fakat belli aralarla çevredeki diğer hipodromlarda da düzenleniyordu. Bu olayların başlıca ögesi her arabaya yan yana dört atın koşulduğu araba yarışlarıydı.

Constantinopolis'te oyunların başlaması için işaret vermek imparatora düşüyordu²⁴. Bu işareti *mappa* denen beyaz bir mendili yere atarak veriyordu²⁵. Sabahleyin dört yarış yapılırken öğleden sonra da dört yarış yer alırdı; imparator her iki seri arasında öğle yemeği verirdi²⁶. Her günün sonunda yarışlar bittiğinde kazananlara ödülleri dağıtıldı; bunlar bir *aurigaron*, gümüş bir miğfer ve bir kemerden oluşurdu²⁷. Yarışlara ara verildiğinde seyirciler çoğu org ve lavtalarla çalınan müzik eşliğinde gösteri yapan mim sanatçıları, dansçıları, akrobatları ve sirk çalışanlarını izleyip eğlenirdi. Kiev Rusya'sından gelen seçkin konuklar bu gösterilerden o kadar çok etkilenmişlerdi ki, XI yüzyılda Kiev'in grandükü bu görünümünden kendileri için eğlenceli olanları Kiev'deki Hagia Sophia Kilisesi'nin galerisinde oturduğu sıraya çıkan merdivenlerin duvarlarına betimletmişti; bu resimlerden birçoğu bu eğlencelerin bilinen tek betimlemesi olarak durmaktadır²⁸.

Hipodrom'un ve Dem'lerin Doğu Roma İmparatorluğu Siyasi Tarihindeki Yeri:

Doğu Roma İmparatorluğu Tarihi boyunca pek çok kargaşa, pek çok taht kavgası, pek çok isyan görülmüştür. Bu isyanların, kargaşaların da bir kısmı bu önemli, halkın kendini en güçlü hissettiği yerde yani hipodromlarda başlamıştır. Tarihin belki de gelmiş geçmiş en büyük, en

²² YILMAZ, Cemal. "Hatşepsut: Naibelikten firavunluğa yürüyen bir kraliçe." *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2.2 (2020): 277-300; YILMAZ, Cemal. "Hatşepsut: Naibelikten firavunluğa yürüyen bir kraliçe." *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2.2 (2020): 277-300.

²³ Whitby, Michael. "Factions, bishops, violence and urban decline." *Die Stadt in der Spätantike—Niedergang oder Wandel* (2006): 441-461.

²⁴ Tamara Talbot Rice, *Bizans'ta Günlük Yaşam: Bizans'ın Mücevheri Konstantinopolis*, çev: Bilgi Altınok, Özne Yayıncılık, A.g.e

²⁶ Bell, Peter. "How the Circus and Theatre Factions could help prevent Civil War." *Civil War in Ancient Greece and Rome* (2016): 389-413.

²⁷ Zaharia, Daniela, et al. "Great Reformers: Psychological Analysis Of Their Personality Justinian, Julius Caesar And Shi Huangdi." *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 140 (2014): 212-220.

²⁸ Crowther, Nigel B. "Sports violence in the Roman and Byzantine Empires: A modern legacy?." (1996): 445-458.

başarılı imparatorlarından biri olan I. Iustinanos'un hükümdarlığına hatta canına mal olacak kadar büyük isyanlar hipodromlarda başlamıştır²⁹.

Nika isyanına geçmeden önce dönemim koşulları çok iyi tahlil edilmelidir. Iustinianus Iustinianus'un taç giyme töreninin hemen ardına bakmak gerekmektedir³⁰. Iustinianus'un taç giymesinden sonra içte ve dışta karşılaştığı sorunlar oldukça ürkütücüydü. 534 yılından itibaren 562'ye kadar Slavların, Bulgarların ve Hunların akınları 10'dan az değildir³¹. Elbette bu akınlar daha çok İskitia, Mesia, Trakya ve Yunanistan'ın büyük kısmına olmuştur. Sonuç aslında son derece bilindiktir bölge halkı ya tamamen katledilmiş ya da köle pazarlarında satılmıştır canlarını kurtarabilen zavallılar ise Constantinopolis'e ya da dağlara ve ormanlara sığınabilmiştir. 540'ta bu akıncı barbarlar surların yakınına 558 yılında ise başkent dolaylarında yine görüldüklerinde Belisarius şans eseri orada bulunmasa şehri yağmalayacaklardı bu nedenle başkentini yağma görmesi yaklaşık 650 sene ertelendi. Iustinianus gördüğü eğitim gereği gerçek anlamda bir Roma sevdalısıydı tek rüyası eski Roma'ya ulaşabilmektir bunun için doğunun ve batının birleştirilmesi gerekiyordu. Ancak Iustinianus'un göremediği şey ise doğunun ve batının ayrılmış olduğu gerçeği idi ve bu düşünülenin aksine tarihi bir tesadüf olmaktan öte bir şeydi. Bu ayrılığın gerçek sebebi coğrafi ve ekonomik bir zorunluluktan ziyade Auguste Baily'e göre Akdeniz'i çeviren memleketlerde egemenliğini koruyabilmesi için, ona sayısız ordular lazımdı³². Onları toplayabilse de, zenginliğine rağmen, masraflarını karşılamak ve maaşlarını ödemek imkânını bulamayacaktı. Onun için Batı ve Doğu'dan biri seçmek ise söz konusu bile değildi. Batı'nın elinden çıkması alın yazısıydı. Bunu kabul etmemiş, imparatorluğu yeniden yapmak istemiş ve geçici zaferlerle kısmen yapmış olmakla Iustinianus en güzel eyaletlerinden birkaçının harap edilmesine meydan vermişti ve gelecekte belirsiz kalıyordu³³. Ayrıca doğu da savaş aynı hızıyla sürmekteydi. Bu ise halka vergi olarak yansıyor. Buda halkta artık bir bıkkınlık yaratmıştı. Ayrıca Iustinianus'un bakanları, vergi memurlarının son derece sert tavrı halk arasında geniş kitlelere yayılan bir hoşnutsuzluk memnuniyetsizlik yaratmaktaydı. Bunun yanında halk kitlelerinin büyük bir kısmı ise iki parti etrafında toplanmıştı. Bu fraksiyonlar Doğu Roma İmparatorluğu siyasi hayatında son derece önemli bir yer tutmaktaydı³⁴. Bugün halen kanıtlanmamış olmasına rağmen bu gruplar dini tartışmalara da dahil olmuşlardı. Yeşiller doğu tipi Monofizismi savunuyorlardı³⁵. Bunun yanında diğer fraksiyon olan Maviler ise Khalkedon Konsilinin aldığı kararların arkasında duruyorlardı. Böylelikle bu dönem için Yeşiller Anastasius kolunu tekrar imparatorluğun başına geçirmeye çalışan ayrılıkçı hizibi, Maviler ise imparatora bağlı şeriatçı hizibi temsil etmekteydiler. Iustinianus'un yukarıda da bahsettiğimiz düzeni tekrar sağlamak için aldığı ağır tedbirleri Yeşiller

²⁹ Atkinson, J. E. "The Nika riots and 'hooliganism'." *Acta Patristica et Byzantina* 1.1 (1990): 119-133.

³⁰ Bury, John B. "The Nika Riot." *The Journal of Hellenic Studies* 17 (1897): 92-119.

³¹ Westbrook, Nigel. "The Palace under siege: The Topography of the Nika Riots in Constantinople." *28th International Conference of the Society of Architectural Historians, Australia and New Zealand*. Society of Architectural Historians, Australia and New Zealand, 2011.

³² Auguste Baily, a.g.e.s 59.

³³ A.g.e.s 59.

³⁴ Richer, Ty. "Reevaluating the Nika Riot & Placing it in Conversation with the Antioch Riot of 387." (2019).

³⁵ Whitby, Michael. "The violence of the circus factions." *Organised crime in Antiquity* (1999): 229-253.

çok iyi kullandı ve halkı da bu konuda gayet güzel işledi. Halkta esen bir ihtilal havası Doğu Roma İmparatorluğu sarayında da rahatlıkla hissedilebiliyordu.

Lustinianus'un ise bu durumdan kurtulmak için, hukukçu Tribonuanus ile İmparatorluk muhafızlarının şefi Kapadokyalı İonnis'in iş birliğine başvurdu. Ocak 532'de çıkan Nika Ayaklanması Lustinianus'un hırslı iktidarını sona erdirmek üzereydi. Ayaklanmaya Ocak 532'de çıkan Nika Ayaklanması Lustinianus'un hırslı iktidarını sona erdirmek üzereydi³⁶. Ayaklanmaya Yunanca "fethetmek", "zafer" anlamına gelen ve hipodrom seyircilerinin yarışlardaki sevinç nidasıyken 532 yılında isyancıların savaş çığlıklarına dönüşen *nika* adı verilmişti³⁷. Ayaklanmada yaşananları tarihçiler Malalas ve Prokopios sayesinde bilmekteyiz. Çünkü dönemin bu iki önemli tarihçisi ayaklanma sırasında bizzat olay mahallindeydiler. Ayaklanmanın tam tarihi 10 Ocak 532'dir. Ayaklanmanın elbette pek çok sebebi vardı; ancak ayaklanmanın görünen nedeni ise şehrin valisinin bazı hipodrom yarışçıları tutuklatarak idam etmesinden kaynaklanmaktaydı. Ancak bu yarışçılardan iki tanesi biri Maviler'den, biri Yeşiller'den olmak üzere geçici bir süre manastıra sığınmışlardı. Yarışçılar üç gün sonra koşulacak yarışlarda imparatorun mahkumları için af talep ettiler; ancak imparator bu teklifi geri çevirdi. Bunun sonucunda tarihte ender görülecek bir şekilde iki hizip birlikte hareket etti ve büyük bir isyan hipodromda patlak verdi. Malalas'ın bize aktardığına göre; parola "Zafer" Slogan ise "çok yaşasın fukarayı koruyan maviler ve yeşillerdi". Bununla da yetinilmedi önceki imparatorlardan 1. Anastatios'un yeğenlerinden biri olan Hypatios'u imparatorlara özel erguvani renk bir elbise giydirilerek imparator ilan edildi³⁸. Kızgın kalabalık yıkmak istediği haşmetli ve zengin binalara saldırdı. Hagia Sophia bazilikası yakıldı, Zeuxippos hamamları tahrip edildi., sarayın bütün bir bölümü ve özel kişilere ait birçok ev tahrip edildi ve yağmalandı, bunların içinde çok kıymetli hazineler ve sanat eserleri de vardı. Hapishaneleri gidilip cani mahkumlar serbest bırakıldı. Durum Lustinianus tarafından umutsuz görülmekteydi. İşte tam bu noktada devreye Theodora³⁹ girdi Prokopios'un bize aktardığına göre kaçma planları yapan Lustinianus'u şu cümlelerle sakinleştirdi:

"Buraya gelmeden önce çok düşündüm. Biliyorum ki bu ölçüde tehlikeli bir durum erkeklerin kendi aralarında konuşup kara varacakları bir husustur. İtiraf ederim ki, bu durum bize şu veya bu şekilde hareket edebilmemiz için fazla seçim de bırakmamaktadır. Ben, mevcut durum hayatımızı kurtarmak için bize kaçmaktan başka bir seçim bırakmasa dahi bunun düşünülmesi gereken en son husus olduğu kanısındayım. Düşünelim bir adamın ölümden kurtulması için gördüğü tek ışık bu olsa bile, bir suçlu gibi kaçmak bir imparator için katlanılamaz bir durumdur. Bana gelince erguvan rengi giyisim olmadan hiçbir zaman var olmak istemediğim gibi ve benimle karşılaşan kişilerin bana imparatoriçem diye hitap etmedikleri günü görmek bile istemiyorum. Bir insan dünyaya geldikten sonra elbet bir gün ölecektir. İmparatorum, kendinizi kurtarmayı düşünüyorsanız zaten bu zor değil. İşte deniz orada, geminiz orada,

³⁶ BETANCOURT, Roland. "The Monuments We Privilege, or, How to Write an Ethical History of Byzantium." *YILLIK: Annual of Istanbul Studies* 3 (2021): 171-176.

³⁷ Sloopjes, Daniëlle. "Image and Reality: The Public and Persuasive Power of the Empress Theodora." *The Public Lives of Ancient Women (500 BCE-650 CE)*. Brill, 2023. 88-106.

³⁸ Anagnostakis, Ilias. "Prokopios' Dream Before the Campaign Against Libya: A Reading of Wars 3.12. 1–5." *Dreaming in Byzantium and beyond*. Routledge, 2016. 79-94.

³⁹ Colbert, Vivian, and Stella Duffy. "Theodora" Rewritten": An Interview with the Author of two Historical Novels about the Empress Theodora: Stella Duffy." *thersites. Journal for Transcultural Presences & Diachronic Identities from Antiquity to Date* 8 (2018).

hazineniz orada. Ama kaçışınız size ölüm kadar şeref getirmeyecektir. Bana gelince ben eskilerin dediği gibi "erguvan rengi pelerinim, en iyi kefen olur", sözüyle aynı düşüncedeyim.⁴⁰

Theodora'nın soğukkanlılığı, Beliserios'un⁴¹ kararlılığı ve Narses'in becerikliliği sayesinde Iustinianus kalıp savaşmaya karar verdi⁴². Narses⁴³ duruma hemen müdahil olarak ilkin mavilerle müzakere yollarını aradı ve bu çabaları sonuç buldu. Artık *dem*'ler arasındaki ittifak çatlamıştı. Bunun yanı sıra Beliserios imparatorluğa bağlı bir birlik de bulmuştu ve imparatorları için ölmeye hazırlardı. İşte bu gelişmeleri hızlandıran bir başka olay ise isyanca grubun hipodroma sığınmalarıydı. İsyancı grup hipodroma sığınınca hipodromun kapıları Beliserios kumandasındaki kuvvetlerce tutuldu ve içeride adeta bir katliam başladı. Katliamın sonucunda yerde tam kırk bin ceset vardı⁴⁴.

Bu olay yalnızca Doğu Roma İmparatorluğu tarihi için değil, aynı zamanda dünya tarihi için de son derece önemli sonuçlar doğuran bir olaydı. Bu olay neticesinde tartışmalı bir konu da olsa Doğu Roma İmparatorluğu tarihinde son derece önemli bir imparator muhalefetten kurtulmuş ve eğitimini aldığı; aynı zamanda yaşamak istediği dünyayı elde etme şansını yakaladı. O büyük Roma hayali Iustinianus döneminde bir nebze de olsa başarılıydı⁴⁵. Yalnızca bununla da yetinilmedi aynı zamanda bu dönemde pek çok mimari eserin yapımına da başlandı. İmparatorluğun köşesinde sürekli bir mimari faaliyet vardı.

Sonuç:

Doğu Roma İmparatorluğu tarihinde yukarıda da görüldüğü gibi sadece spor faaliyetlerinin yapıldığı, gerçekleştirildiği bir alan değildi. Elbette burada halk kendini çeşitli spor faaliyetlerinin içinde bulabiliyorlar deşarj olabiliyorlardı. Ayrıca imparatorluğun bütün önemli kutlamaları da ilkin burada gerçekleştirilmekteydi. Örneğin muzaffer Beliserios Afrika'nın fethini tamamladığında kutlamalar hipodromda gerçekleştirilmişti. Aynı şekilde Doğu Roma İmparatorluğu tarihinin en önemli imparatorlarından biri olan Heraklius'da kazandığı zaferlerinin ardından kutlamalarını bu mekânda gerçekleştirmişti. Hipodromunun bu önemli işlevlerinin yanı sıra bir başka önemli işlevi daha vardı. Buda halkın taleplerini yönetici zümreye iletebildiği yerlerden en önemlisiydi. Halk burada yönetici zümreye taleplerini bağırarak dile getirirdi. Örneğin Theodora'nın kız kardeşi ile hipodromun ortasında kendilerini açık bir şekilde göstermelerinin sonucunda üvey babalarının, ölmüş babalarının mesleğini devam ettirmelerini sağlamışlardı. Hipodromun tarihinde buna benzer son derece fazla sayıda olay vardı. Ayrıca hipodrom Doğu Roma İmparatorluğu halkının başlıca buluşma, sosyalleşme mekanıydı.

⁴⁰ Radi Dikici, *Bu Şehr-i İstanbul ki* (Osmanlı'nın İstanbul Macerası), Remzi Kitabevi, s.22

⁴¹ Whitby, L. M. "Belisarius, c. 500–565 CE." *Oxford Research Encyclopedia of Classics*. 2015.

⁴² Georg Ostragorsky, a.g.e, s.66

⁴³ Whitby, L. M. "Narses, 478–573 CE." *Oxford Research Encyclopedia of Classics*. 2016.

⁴⁴ Giatsis, Sotiris G. "The Massacre in the Riot of Nika in the Great Hippodrome of Constantinople in 532 AD." (1995): 141-152.

⁴⁵ Maleon, Bogdan-Petru. "The Torture of Bodies in Byzantium After the Riots (Sec. IV-VIII)." *Mainz Historical Cultural Sciences/ Volume 38*: 43.

Yalnızca buradan bakıldığında bile hipodromun işlevinin yalnızca bir spor müsabakasının icra edildiği bir yer değil aynı zamanda Doğu Roma İmparatorluğu sosyal hayatının kalbi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Elbette bu çalışmada hipodromda yaşanmış ancak belli başlı önemli olaylar yansıtılmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu tarihinde hipodromda gerçekleşmiş buna benzer pek çok farklı olay mevcuttur. Ancak bu son derece uzun süreli bir çalışma gerektirmektedir. Biz bu çalışmamızda yalnızca Doğu Roma İmparatorluğu hipodromu ile ilgili küçük bir pencere açarak hipodromun Doğu Roma İmparatorluğu tarihi açısından ne kadar önemli bir unsur olduğunu, ne kadar önemli; bir o kadarda ihmal edilmiş bir konu olduğunu anlatmaya çalıştık.

Kaynakça:

Albu, E., (2014), "Bohemond and the Rooster: Byzantines, Normans, and the Artful Ruse." *Anna Komnene and Her Times*. Routledge,s. 157-168.

Anagnostakis, I., (2016) "Prokopios' Dream Before the Campaign Against Libya: A Reading of Wars 3.12. 1–5." *Dreaming in Byzantium and beyond*. Routledge, 79-94.

Atkinson, J. E. "The Nika riots and 'hooliganism'." *Acta Patristica et Byzantina* 1.1 (1990): 119-133

Bailly, A. (2006). Bizans İmparatorluğu Tarihi. Nokta Kitap.

Bassett, S. G. (1991). The antiquities in the Hippodrome of Constantinople. *Dumbarton Oaks Papers*, 45, 87-96.

Bell, P. (2016). How the Circus and Theatre Factions could help prevent Civil War. *Civil War in Ancient Greece and Rome*, 389-413.

Betancourt, R. (2021). The Monuments We Privilege, or, How to Write an Ethical History of Byzantium. *YILLIK: Annual of Istanbul Studies*, 3, 171-176.

Bury, J. B. (1897). The Nika Riot. *The Journal of Hellenic Studies*, 17, 92-119.

Bury, J.B. (2004), *The Decline and Fall of the Roman Empire (Vol. 2)* – Published, Paperback.

Cameron, A. (1979). Images of authority: elites and icons in late sixth-century Byzantium. *Past & Present*, (84), 3-35.

Cameron, A., (1976),*Circus Factions: Blues and Greens at Rome and Byzantium*, Clarendon Press, Oxford.

Canciani, M., Falcolini, C., Buonfiglio, M., Pergola, S., Saccone, M., Mammì, B., & Romito, G. (2013). A method for virtual anastylosis: the case of the Arch of Titus at the Circus Maximus in Rome. *ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, 2, 61-66.

Colbert, V., and Stella D., (2018). "Theodora" Rewritten": An Interview with the Author of two Historical Novels about the Empress Theodora: Stella Duffy." *thersites. Journal for Transcultural Presences & Diachronic Identities from Antiquity to Date* 8.

Crowther, N. B. (1996), "Sports violence in the Roman and Byzantine Empires: A modern legacy?." 445-458.

Diehl, C. (2006). Bizans İmparatorluğunun Tarihi, çev. A. Göke Bozkurt, *İlgi yayınları, İstanbul*.

Dikici, R. (2002), *Bu Şehr-i Stanbul ki* (Osmanlı'nın İstanbul Macerası), Remzi Kitabevi.

Giatsis, S. G. (1995). The Massacre in the Riot of Nika in the Great Hippodrome of Constantinople in 532 AD.

Giatsis, S. G. (2000). The organization of chariot-racing in the great hippodrome of byzantine constantinople. *The International Journal of the History of Sport*, 17(1), 36-68.

Hein, O., & Mader, R. (2006). Die Geschichte der beiden Obeliskten im Circus Maximus in Rom als Beispiel philologischer Fehlinterpretation. *Archiv für Kulturgeschichte*, 88(2), 433-438.

Maleon, B. P. The Torture of Bodies in Byzantium After the Riots (Sec. IV-VIII). *Mainz Historical Cultural Sciences/ Volume 38*, 43.

Ostrogorsky, G., (2006); *Bizans Devleti Tarihi*, Çev: Fikret İşıltan · Türk Tarih Kurumu; Doğu Roma İmparatorluğu Tarihi; Ankara.

Rice, T. T. (1998). *Bizans' ta günlük yaşam: Konstantinopolis Bizans' in mücevheri*. Özne Yayıncılık.

Richer, T. (2019). Reevaluating the Nika Riot & Placing it in Conversation with the Antioch Riot of 387.

Slootjes, D. (2023). Image and Reality: The Public and Persuasive Power of the Empress Theodora. In *The Public Lives of Ancient Women (500 BCE-650 CE)* (pp. 88-106). Brill.

Westbrook, N. (2011). The Palace under siege: The Topography of the Nika Riots in Constantinople. In *28th International Conference of the Society of Architectural Historians, Australia and New Zealand* (pp. 1-19). Society of Architectural Historians, Australia and New Zealand.

Whitby, L. M. (2015). Belisarius, c. 500–565 CE. In *Oxford Research Encyclopedia of Classics*.

Whitby, L. M. (2016). Narses, 478–573 CE. In *Oxford Research Encyclopedia of Classics*.

Whitby, M. (1999). The violence of the circus factions. *Organised crime in Antiquity*, 229-253.

Whitby, M. (2006). Factions, bishops, violence and urban decline. *Die Stadt in der Spätantike–Niedergang oder Wandel*, 441-461.

Whitby, M. (2017). Christodorus of Coptus on the Statues in the Baths of Zeuxippus at Constantinople. Text and Context. In *Nonnus of Panopolis in Context II: Poetry, Religion, and Society* (pp. 271-288). Brill.

Yılmaz, C. (2020). Hatşepsut: Naibelikten firavunluğa yürüyen bir kraliçe. *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 277-300.

Zaharia, D., Stănculescu, E., Mihuş-Bohîlţea, F., & Lung, E. G. (2014). Great Reformers: Psychological Analysis Of Their Personality Justinian, Julius Caesar And Shi Huangdi. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 140, 212-220.